

Mehmed Ağa'nın ardından yerine geçtiği kabul edilen Mimar Ali Çelebi'nin göreve gelişi tarihi tartışmalı olup 1027 (1618) veya 1031 (1622) olarak gösterilmekte, Mimar Ömer Ağa'nın da 1030 (1621) yılında görevde olduğu belirtilmektedir. Fakat 1032'de (1623) Mimar Mehmed'in Mimar Süleymanoğlu Ebûbekir'i tayin ettiğini söyleyenler de vardır. Mehmed Ağa'nın son dönemiyle araştırmacıların bu dönem için belirttikleri mimarların görev tarihleri hakkında daha tutarlı bilgilere ihtiyaç vardır.

Arkadaşı Câfer Çelebi'nin *Risâle-i Mi'mâriyye*'de yazdığına göre Mehmed Ağa yumuşak huylu, alçak gönüllü, sağlam karakterli, dinine bağlı ve akıllı bir kişidir. Üstünlüklerini gizler, bunlarla övünmez, iyi kalpli ve cömert olup misafirlerini ağırlar, onlara hediyeler verirdi. Sadaka dağıtmayı çok sever, helâlden sadaka vermek için sedef işleri yapar ve bunları sattırarak fakirlere dağıtırdı. Ayrıca devrin bilginleri, şeyhleri, sultanları ve vezirleriyle sohbet etmeyi severdi.

Mimar Sinan'ın yetiştirdiği önemli mimarlardan biri olan Mehmed Ağa'nın döneminde pek çok eser inşa edilmiştir. Sultan Ahmed Külliyesi, Kâbe'nin tamiratı, Üsküdar ve Samsun / Ladik'te Sultan I. Ahmed camileri, Beylerbeyi'nde İstavroz Mescidi, Üsküdar'da Kavak Sarayı Mescidi, Güngören'de (Vidos) Sultan II. Osman Camii, Sultan III. Mehmed Türbesi, Eyüp Sultan Türbesi önüne ilâve ve Sultan I. Ahmed Sebili, Alemdar, Tophane, Haydarpaşa, Üsküdar, Haliç'te eski Tersane Sarayı'nda ve Çatalca-Çorlu arasında eski Kınık (?) kasabasında Sultan I. Ahmed çeşmeleri, Galata'da Sultan II. Osman Çeşmesi, İbrâhim Paşa Sarayı'nda tamirat, İstavroz Sarayı'nda ilâveler, Tersane

Sarayı'nda Has Oda Kasrı, Beşiktaş'ta ve Topkapı Sarayı'nda Sultan I. Ahmed kasrıları, Topkapı Sarayı ve Edirne Sarayı'nda imar faaliyetleri, Edirne'de Ekmekçi-zâde Ahmed Paşa Köprüsü ve Kervansarayı, Uzunköprü'de Sultan II. Murad Camii ve Köprüsü'nün tamiri, İstanbul Zindankapı dışında kendi adına bir çeşme, Arnavutluk / İlbasan'da kendi adına cami, hamam ve çeşmeler onun eserleridir.

BİBLİYOGRAFYA :

Evlia Çelebi, *Seyahatnâme*, VIII, 723-724; Ayvansarayî, *Vefeyât-ı Selâtin*, s. 56; Celâl Esad [Arseven], *Constantinople de Byzance à Stamboul*, Paris 1909, s.265-267; a.mlf., *Türk Sanatı Tarihi*, İstanbul, ts. (Maarif Basımevi), s. 767-769; Saadi Nazım Nirven, *İstanbul Suları*, İstanbul 1946, s. 126-127; L. A. Mayer, *Islamic Architects and Their Works*, Ceneve 1956, s. 91-92; Orhan Şaik Gökyay, "Risâle-i Mi'mâriyye-Mimar Mehmed Ağa Eserleri", *İsmail Hakkı Uzunçarşılı'ya Armağan*, Ankara 1976, s. 113-215; Ahmet Refik [Altınay], *Türk Mimarları* (haz. Zeki Sönmez), İstanbul 1977, s. 101-102; Ömer Lütfi Barkan, *Süleymaniye Camii ve İmaret-i İnşaatı*, Ankara 1979, II, 276-291, cetvel 19; Ayverdi, *Aurupa'da Osmanlı Mi'mârî Eserleri IV*, s. 398; Ahmet Vefa Çobanoğlu, "Mehmed Ağa (Sedefkar)", *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, İstanbul 1999, II, 103-104; a.mlf., "Osmanlı'da Baş Mimarlar", *Türk Dünyası Kültür Atlası-Osmanlı Dönemi*, İstanbul 2002, IV, 302-304; Fatma Afyoncu, *XVII. Yüzyılda Hassa Mimarları Ocağı*, Ankara 2001, s. 12-13; İzzet Kumbaraçılar, "Türk Mimarları", *Arkitekt*, sy. 2, İstanbul 1937, s. 60; Kemal Altan, "Mimar Mehmet", a.e., sy. 8 (1937), s. 223-226; Şahap Tayfur, "Ünlü Mimarbaşı Sedefkâr Mehmed Ağa", *TTOK Belleteni*, sy. 143 (1953), s. 18; İsmet Parmaksızoğlu, "Sultan Ahmet Camii Mimar Sedefkâr Mehmet Ağa", *Kültür ve Sanat*, sy. 3, Ankara 1974, s. 32-39; Zeki Sönmez, "Sultanahmet Camisi ve Mimar Sedefkâr Mehmet Ağa", *Kültür ve Sanat*, I/1, Ankara 1988, s. 38-45; Filiz Yenişehirlioğlu, "Mehmed Ağa (Sedefkâr)", *DBİst.A.V*, 354-355.

AHMET VEFA ÇOBANOĞLU

MEHMED AĞA KÜLLİYESİ

İstanbul'da
XVI. yüzyılda inşa edilen
külliye.

Fatih Çarşamba'da Kâtip Muslihuddin mahallesinde yer alan külliye cami, tekke, türbe, çifte hamam, medrese ve iki çeşmeden oluşmaktadır. III. Murad devrinde Dârüssaâde ağası olan Habeşî Mehmed Ağa tarafından Mimar Dâvud Ağa'ya yaptırılmıştır. 10 Rebiülâhîr 999 (5 Şubat 1591) tarihli vakfiyesi Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'ndedir (Emanet Hazinesi, nr. 2023). Caminin doğu avlu kapısı üzerindeki on altı mısralık kitâbeye göre 993'te (1585) inşa edilmiştir. Külliye yapılarından medrese ve tekke günümüze kadar gelmemiştir.

Etrafı duvarlarla çevrili üç kapılı bir avlunun ortasında yer alan cami, mihrap yönü çıkıntılı kare planlı harimle onun önünde yer alan beş birimli bir son cemaat yerine sahiptir. Harimin duvarları almasıç örgülü, son cemaat yerinin sivri kemerleri kesme taştan, mukarnaslı başlıklı altı sütunu mermerdendir. Birimlerinin üzeri pandantifli kubbelerle örtülü olan son cemaat yerinde iki küçük mihrap mevcuttur. Mihrap ekseninde yer alan iki yanı zarif, sütunçeli, mukarnaslı mermer bir taçkapı ile harime geçilmektedir. İçeride taçkapı üzerinde taş konsollara oturan, mermerden ajurlu geometrik geçmeli korkuluğu olan bir balkon vardır. Girişin sağında ve solunda ahşap sütunlar üzerinde yine ahşaptan ajurlu korkulukları bulunan iki mahfil yer almaktadır. Kapının iki yanında yer alan birer merdivenle bu mahfillere çıkılır. Kare planlı harim, sekiz adet duvar pâyesi üzerinde sivri kemerler oturan tek kubbe ile örtülmüştür. Bu pâyelerden mihrap eksenindekiler kare kesitli, doğu ve batı duvarındakiler iri mukarnaslı başlıklı ve silindir gövdelidir. Ana kubbeyi dört köşesinde ve mihrap çıkıntısının üstünde yer alan beş yarım kubbe çevirmektedir. Ayrıca sekiz dayanaklı taşıyıcı sistem, kasnağı kuşatan daire kesitli sekiz ağırlık kulesiyle üst yapıda devam ettirilmiştir. Harim beş sıra pencereyle aydınlatılmıştır. Alttaki pencereler düz mermer söveli, sivri hafifletme kemerli ve demir parmaklıklardır. Üst sıradakiler sivri kemerli, ana kubbe ve yarım kubbe kasnağında yer alan pencereler ise yuvarlak kemerli olup revzenlidir. Mihrap duvarında yuvarlak iki pencere bulunmaktadır. İki

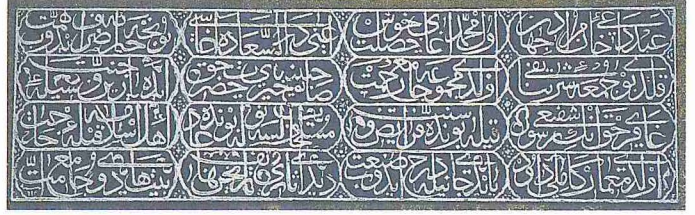
Mehmed
Ağa Camii
ve Türbesi –
Fatih /
İstanbul

yanda birer sütunla sınırlandırılmış mukarnaslı yaşmaklı mermer mihrap köşeleri sütunçeli beş kenarlı bir nişe sahiptir. Geometrik düzenlemeli iki iri rozetle süslü mihrap üçgen bir tepelikle taçlandırılmıştır. Mermerden yapılmış olan minber sivri kemerli kapı ve geçiş açıklıklarına sahiptir. İki yanda geometrik geçmeli ajurlu korkuluk ve aynaları vardır. Üstte dört sütun üzerine oturan sivri kemerli köşk kısmı pramidal külahlıdır. Ahşap vaaz kürsüsü sadedir. Yapıda görünümü zenginleştiren çini ve kalem işi süslemeler bulunmaktadır. Camide mihrabın yer aldığı bölümde duvarlar çini panolarla kaplanmış, son cemaat yerinde ve harimde alt sıra pencerelerinin alınlıkları yazılı çini levhalarla taçlandırılmıştır. Sıraltı boyama tekniğiyle yapılmış olan bu çiniler XVI. yüzyıl İznik, XVIII. yüzyıl Tekfur Sarayı ve yeni yapılmış olan Kütahya çinileridir. Duvarlarda üst sıra pencere üstlerinde, kemer, pandantif, yarım kubbeler ve ana kubbe içinde sonradan yenilenmiş kalem işleri görülmektedir. Kuzeybatıda harimle son cemaat yerinin birleştiği noktada yer alan minare kesme taşandır. Dikdörtgen kaide üzerinde çokgen kesitli gövdesiyle yükselen minarenin mukarnaslı şerefesi geometrik şebekeli, külâhi ise kurşun kaplıdır. Minareye hem harimden hem son cemaat yerinden çıkılmaktadır. Cami 1743 ve 1938'de tamir görmüştür. 1982'de Vakıflar İdaresi'nce gerçekleştirilen onarımda son cemaat yerinin bazı sütunları değiştirilmiş ve çatlayan sütunlar demir halkalarla sağlamlaştırılmıştır. 1980'lerin sonunda ise son cemaat yeri camekânla kapatılmıştır. Cami içinde yer alan kütüphanede 204 adet kitap bulunmaktaydı. Bunlar 1914'te Sultan Selim, 1920'de Murad Molla ve 1949'da Süleymaniye Kütüphanesi'ne nakledilmiştir. Caminin doğu ve batı avlu kapıları yanında birer çeşme vardır. Her ikisi de klasik üslûpta yapılmış sivri kemerli nişli olup bugün harap durumdadır.

Mehmed Ağa Camii'nin son cemaat yerindeki çini panolardan biri

Mehmed
Ağa Camii'nin
kitâbesi

Külliyenin mimari programı içinde başından beri mevcut olan tekke fonksiyon açısından camiyle bir bütün teşkil etmektedir. XIX. yüzyıl ortalarına kadar Halvetî ve Bayramî tarikatları arasında birçok defa el değiştiren tekke kısa bir süre Kâdirîliğe, son olarak da Halvetîliğin Sünbülî koluna bağlanmıştır. İlk şeyhi Yayabaşızâde Şeyh Hızır Efendi olduğundan bazı kaynaklarda Hızır İlyas adıyla da geçmektedir. Tekkenin ünlü şeyhleri arasında Abdülmecid Sivâsî ve yeğeni Abdülâlah Nûri sayılabilir. Kapatılmadan önceki son şeyhi ise Osman Râif Efendi'dir.

Tevhidhâne olarak kullanılan camide cumartesi günleri âyin icra edilmekte ve tekkenin diğer birimleri camiden bağımsız bir kitle oluşturmaktaydı. Cami dışında kalan tekke bölümlerinin 1312'de (1894) II. Abdülhamid tarafından yenilendiği, bugün Amcazâde Hüseyin Paşa Medresesi'nde (eski Türk İnşaat ve Sanat Eserleri Müzesi) bulunan ve manzum metni Bahâî'ye ait olan ta'lik hatlı kitâbede belirtilmiştir. Yakın zamana kadar duran ahşap tekke binası 1997'de yıktırılarak ortadan kaldırılmıştır.

Mehmed Ağa'nın caminin güneydoğusunda yer alan tek sandukalı sade türbesi kesme taştan inşa edilmiş, dikdörtgen planlı yapının köşeleri yuvarlak sütunlarla yumuşatılmıştır. Sade, basık (yay) kemerli kapısını dikdörtgen bir silme çevirmektedir. Türbe altta söveli ve demir parmaklıklı, üstte sivri kemerli ve revzenli iki sıra pencere ile aydınlanmaktadır. Sekizgen bir kasnak üzerine oturan kubbe pandantiflerle geçiş sağlanmıştır. Bugün badana ile kapatılan mekânda vakıtle kalem işleri bulunmaktaydı. Cephenin sağ köşesinde mevcut olan kemer izi eskiden caminin bu yönünde bir revakın varlığını düşündürmektedir.

Caminin kuzeybatısında bulunan hamam çifte hamam olarak tasarlanmıştır. Erkekler kısmının kapısı üzerindeki on iki mısralık inşa kitâbesi 994 (1586) tarihlidir. Her iki kısmı da birbirinin benzeri olan hamamda soyunmalık bölümleri kare planlı ve tromplu kubbelidir. İlliklik bölümleri ortada, kubbe yanlarda tonoz örtülüdür. Sıcaklıklar ise ortada kubbe ile

örtülü olup dört eyvanlıdır. Tonoz örtülü bu eyvanların arasında kubbeli halvet hücreleri bulunmaktadır.

Caminin doğusunda yer aldığı bilinen, fakat günümüze ulaşmayan medreseden vakfiyede on odalı dârülhadis diye bahsedilmiştir. 1894 depreminde hasar gören yapı 1896 yılında tamir edilmiş, daha sonra kadro dışı bırakılmıştır. 1918'de muhacirler tarafından işgal edilen yapı zaman içinde ortadan kalkmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Ayvansarâyi, *Hadikatu'l-cevâmi'*, s. 197-198; Konyalı, *İstanbul Âbideleri*, s. 63-65; Tahsin Öz, *İstanbul Camileri*, Ankara 1962, I, 100-101; Bürcan Oygün, *Mehmed Ağa Camii* (lisans tezi, 1964), İÜ Ed. Fak. Sanat Tarihi; Oktay Aslanapa, *Osmanlı Devri Mimârisi*, İstanbul 1986, s. 303-304; Merih Bahçekapılı, *Mehmet Ağa Külliyesi Restorasyon Projesi* (bilim uzmanlığı tezi, 1990), İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü; *Fâtihi Câmileri ve Diğer Târihi Eserler* (haz. Fatih Müftülüğü), İstanbul, 1991, s. 161, 263, 287, 308, 357; M. Orhan Bayrak, *Türkiye Tarihi Yerler Kılavuzu*, İstanbul 1994, s. 335; M. Nermi Haskan, *İstanbul Hamamları*, İstanbul 1995, s. 126-128; W. Müller-Wiener, *İstanbul'un Tarihsel Topografyası*, İstanbul 1998, s. 436; Mübahat S. Kütükoğlu, *XX. Asra Erişen İstanbul Medreseleri*, Ankara 2000, s. 244-245; Edhem Ruhi Öneş v.dğr., *Fatih İlk İstanbul*, İstanbul 2003, s. 62, 100-101, 145, 155; Tarkan Okçuoğlu, "Mehmet Ağa Külliyesi", *DBİst.A.*, V, 355-356.

FİLİZ GÜNDÜZ

MEHMED ÂKİF ERSOY (1873-1936)

İstiklâl Marşı ve *Safahat* şairi,
millî-dinî hassasiyeti,
karakter ve seciyesiyle

Türk milletinin gönlünde yer edinen
İslâmcılık akımının önemli şahsiyeti.

Şevval 1290'da (Aralık 1873) İstanbul Fatih'te Sarıgüzel'de doğdu. Babası, küçük yaşta tahsil için Arnavutluk'un İpek kazası Şuşisa köyünden İstanbul'a gelmiş, "temiz" mânasına gelen adının önüne temizlik ve titizliği dolayısıyla ayrıca "Temiz" sıfatı eklenerek anılan, Fâtihi Medresesi müderrislerinden Mehmed Tâhir Efendi, annesi aslen Buharalı olup Tokat'a yerleşmiş bir aileden Emine Şerife Hanım'dır. Emîr Buhârî mahalle mek-